

DONES REBELS

Històries contra el silenci

Aina Torres i Rexach

Il·lustrat per Helena Perez Garcia

SEMBRA
LLIBRES

— Taula —

9

La revolta persistent

12

Alejandra Soler i Gilabert
Lluitadora més enllà dels cent

18

Anna Maria Martínez i Sagi
Una veu desterrada

26

Aurora Picornell i Femenias
Les idees mai no moren

34

Carmelina Sánchez-Cutillas
i Martínez del Romero
De les lletres al silenci

40

Empar Granell i Tormos
Mestra de l'entusiasme

46

Federica Montseny i Mañé
Una anarquista al govern

52

Francesca Bosch i Bauçà
Comunisme en femení

60

Irene Polo i Roig
Fascinada pel periodisme

66

**Maria Aurèlia
Capmany i Farnés**
De dona a dona

72

Manuela Ballester i Vilaseca
Una artista a l'ombra

80

Maria Oliveras i Collellmir
Pionera de l'anèstesia

86

Marina Ginestà i Coloma
Icona de l'antifeixisme

92

Mari Pepa Colomer i Luque
Iniciar el vol

98

Matilde Gras i Solves
Memòries per la justícia

108

Matilde Salvador i Segarra
Compondre des de l'arrel

114

Maria-Mercè Marçal i Serra

Versos de la triple rebel·lió

122

Montserrat Abelló i Soler

Poesia té nom de dona

132

Montserrat Capdevila i d'Oriola

Una de les primeres
matemàtiques

136

Montserrat Roig i Francitorra

Escriure contra l'oblit

144

Pura Pérez i Benavent

Gestar l'anarcofeminisme

150

Rosa Bueno i Castellanos

Defensar la barriada

156

Teresa Pàmies i Bertran

Narrar la guerra i l'exili

164

Agraïments

167

Referències bibliogràfiques

— La revolta persistent —

He escrit acompanyada d'elles. Als vespres trèmols de tempesta. A les nits de batre fort el vent, contra la finestra (i contra mi). I la solitud s'ha fet menys sola. I ha arribat la intensitat. I he sentit el vincle. Han estat abans que nosaltres. I les parets, s'han fet mirall. I han entrat a la cambra. Oh, benvingudes, passeu, passeu. Dones fortes, amb dubtes, compromeses, fràgils, lluitadores, amb pors, valentes, tendres, solidàries, amb angoixes, obstinades, insegures, contradictòries, amb coratge; dones rebels. Dones que han fet allò que sentien. Així de fàcil i així de complicat. Si vas a contra corrent, topes amb els murs dels homes. Dones que han xocat, i algunes han pogut alçar-se. Des de la fúria. Revolta persistent. I no ha estat senzill. No. Han crescut confinades i els ha caigut l'amnèsia. Han tastat el verí amarg i han caminat pels marges. Dones de pell refusada i mirada proscrita. De paraula abolida. Dones obligades a emmudir.

Aprenem mentre vivim (si és que vivim), sovint a les palpentes, a voltes trobant suports. I per això us busquem, mares. Necessitem la vostra història. Òrfenes. Suspeses en el buit, volem recuperar-vos. En aquest llibre, parreu per ser escoltades. Sou bagatge, contrafort. Terra àrida que interpel·la. Aquí trobareu les germanes, les mares, les àvies i les besàvies. Són simbòliques, i tanmateix imprescindibles. En aquestes pàgines descobrireu vides que emocionen i estremeixen. Narracions que s'entrellacen. Dones relegades per ser dones. Dones de somnis escapçats. Dones marcades per l'exili (maleïda vigència). Algunes tornen, altres moren desterrades. Dones que envelleixen anònimes. Estrangeres a casa. Absents de la gran història. Expulsades. Negades. Perifèriques. Són supervivents. Cal posar nom a les qui ens han precedit. La vida de les persones no acaba amb la seva mort, sinó amb el silenci. I hi ha massa dones sepultades. Sí, cal forjar una nova memòria; i aleshores podrem ser.

Alejandra Soler i Gilabert

(València, 1913 - 2017)

Lluitadora més enllà dels cent

Un any després de la Primavera Valenciana, un grup de joves es concentra a l'Institut Lluís Vives de la capital del Túria i forma una cadena humana per recordar les protestes estudiantils i condemnar les càrregues policials. Entre les persones, hi ha una dona de cent anys. És l'Alejandra, que un temps abans ja havia participat activament en la Primavera Valenciana i en el moviment del 15-M. L'Institut Lluís Vives li és conegut perquè és on ella va estudiar batxillerat de jove. Aleshores també es va implicar en les revoltes estudiantils contra la dictadura de Primo de Rivera. «El coneixement ha de ser accessible a totes les classes socials», diu. D'una lluita a una altra han passat més de vuitanta anys, però l'Alejandra té clar que el combat és el mateix.

Quan en té catorze ja s'associa a la Federación Universitaria Escolar, de caràcter progressista: «Em vaig afiliar perquè era una jove lluitadora. Volien fer de l'educació pública un ensenyament dogmàtic molt influït per l'Església Catòlica». Abans, l'Alejandra ha pogut estudiar a la Institució per a l'Ensenyament de la Dona de València, un centre laic i de defensa dels drets de les dones, perquè el seu pare no vol que estudiï en un centre religiós. Quan entra en vigor la Llei del divorci, la mare i el pare se separen

i ella tria viure amb el pare per afinitats ideològiques: és republicà, ateu, un dels primers presos polítics de València i «dista de qualsevol actitud masclista i autoritària». L'Alejandra continua estudiant. Fa la carrera de Filosofia i Lletres, secció d'Història, i es converteix en una de les primeres dones universitàries de tot l'Estat espanyol.

Inconformista. La vida de l'Alejandra queda marcada per dos ideals, la llibertat i la justícia social: «Amb la proclamació de la República es van fer realitat molts dels nostres somnis». Les desigualtats socials i la repressió de les vagues dels miners d'Astúries, la duen a afiliar-se al Partit Comunista l'any 1935, on assumeix càrrecs de responsabilitat. Vol transformar el món, «fer-lo més humà, just i càlid». Inicia un doctorat, però la Guerra Civil li talla les ales: «És molt dur en aquesta edat haver de tancar la porta a tot allò que somiava». Per sort, és nomenada professora d'Història i Geografia a Terrassa i amb el seu company, el periodista Arnaldo Azzati i Cutanda, marxen a viure a Barcelona. Allà s'hi estaran gairebé dos anys, fins que l'exèrcit de Franco entra a la Ciutat Comtal. El pare de l'Alejandra els visita a Barcelona, però ha de tornar a marxar a València perquè els franquistes tallen la comunicació entre les dues ciutats. No podrà tornar a veure el pare fins vint anys més tard. L'Alejandra i l'Arnaldo es veuen obligats a emprendre el camí de l'exili.

Se senten trets per tot arreu. Els soldats republicans retrocedeixen i els franquistes no paren de disparar. L'Alejandra i el seu company decideixen marxar de Barcelona a peu perquè ja no queden cotxes. Per sort, els recull un camió que passa per allà i escapen indemnes de la ciutat. Arriben a Girona, on pateixen cinc dies de bombardejos gairebé ininterromputs. A l'Arnaldo li encarreguen una missió al Port de la Selva i l'Alejandra ha de passar sola la frontera amb França. Allà viu un dels moments més dolorosos de la seva vida: «Aturada a la frontera, veia desfilar davant meu tot un poble brut, desarrapat i destrossat. Una multitud de dones amb infants als braços o agafats a les seues faldilles, homes vells amb llàgrimes als ulls...». La detenen i quan l'alliberen comença un llarg viatge per França. No rep cap gest

amistós o de suport del govern francès, però mai no oblidarà la gent que a les estacions s'apropava al tren «i ens aplaudia i ens donava pa i xocolata quan veien que hi havia infants amb nosaltres». La internen en un camp de concentració del qual aconseguix escapar. Són moments d'incertesa. No sap si l'Arnaldo és viu i es posa en contacte amb tots els camps per trobar-lo. Finalment el localitza al camp de refugiats d'Argelers. L'Arnaldo li diu per carta que li proposen d'anar a Mèxic, però després li comunica que a la Unió Soviètica els reclamen perquè el necessiten a ell com a periodista i a ella com a professora. Decideixen exiliar-se en aquell país: «Hauríem pogut viure a Mèxic, on tot era una mica més fàcil, però com a comunistes la nostra obligació i desig era anar a l'URSS». L'Alejandra no podrà tornar a València, al barri del Carme on va néixer, fins gairebé quaranta anys després d'haver marxat.

Arriba a Leningrad l'estiu de 1939: «Rússia ens va rebre de forma meravellosa, com a herois». L'Alejandra està impacient per reunir-se amb el seu company, que ha arribat un mes abans i ja treballa a Ràdio Moscou. Fa gairebé mig any que no es veuen. Finalment es retroben a Moscou, on l'Alejandra comença a treballar de professora dels fills dels republicans de l'Estat

espanyol acollits al país. Però arriba un moment que la Casa dels Nens on treballa ha de ser evacuada perquè l'exèrcit alemany avança cap a la ciutat. Marxa amb els seus alumnes i, després d'uns dies navegant pel Volga, els duen a un poble prop de Stalingrad. Allà continua fent de professora fins que, de nou, l'exèrcit alemany s'acosta. Han de tornar a fugir. Mai no podrà oblidar el trasllat pel riu Volga «amb un núvol d'avions a dalt i una pluja de bombes a baix». És una supervivent de la batalla de Stalingrad. Aconsegueix salvar-se ella mateixa i els catorze alumnes d'una mort gairebé segura a la ciutat assetjada per l'exèrcit de Hitler: «La guerra ens va semblar molt propera, ja que l'enemic era el mateix: el feixisme». Durant tota la vida estarà en contacte amb els seus alumnes, que, per l'Alejandra, han estat com uns fills. Cada diada del 1 de Maig o del 8 de Març sona el telèfon i a l'altra banda hi ha un dels infants que vol saber com està la mestra que el va rescatar de Stalingrad.

L'Alejandra és designada cap de la càtedra de Llengües Romàniques de l'Escola Superior de Diplomàcia a Moscou el 1958, un càrrec que ocupa fins a l'any 1971, quan es jubila. Ella i el seu company demanen fins a sis vegades poder tornar de l'exili a les autoritats espanyoles, però totes les peticions són denegades. Finalment, el maig de 1970 reben l'autorització per anar a l'Estat espanyol, un retorn que han desitjat durant més de trenta anys. Primer han de viatjar a Madrid per aconseguir una documentació que acaben rebent després d'una setmana d'interrogatoris a comissaria. Quan les autoritats veuen la implicació política de l'Alejandra, li impedeixen exercir de professora. Finalment, després de gairebé set anys a Madrid, torna al barri del Carme de València. Com que no pot treballar, es compromet més a fons en les tasques del Partit Comunista de València: «En aquests darrers temps he tingut grans alegries per la sensació de poder ser útil encara, tot i la meua avançada edat».

El 2015, l'Alejandra és distingida com a filla predilecta de la Ciutat de València. «Ho hem de donar tot, el món ha de ser millor», diu un any més tard, quan es converteix en la primera dona que rep l'Alta Distinció de la Generalitat Valenciana. En l'acte alça

el puny. «Hi ha dones molt sàvies que han estat ignorades al llarg de la història», recorda l'Alejandra en una entrevista pocs dies abans de morir. Té 103 anys. «El que més aprecie és que entengueu que he lluitat per una idea que sentia profundament». I és que, com diu en les seves memòries, «al final de tot... seguisc comunista».